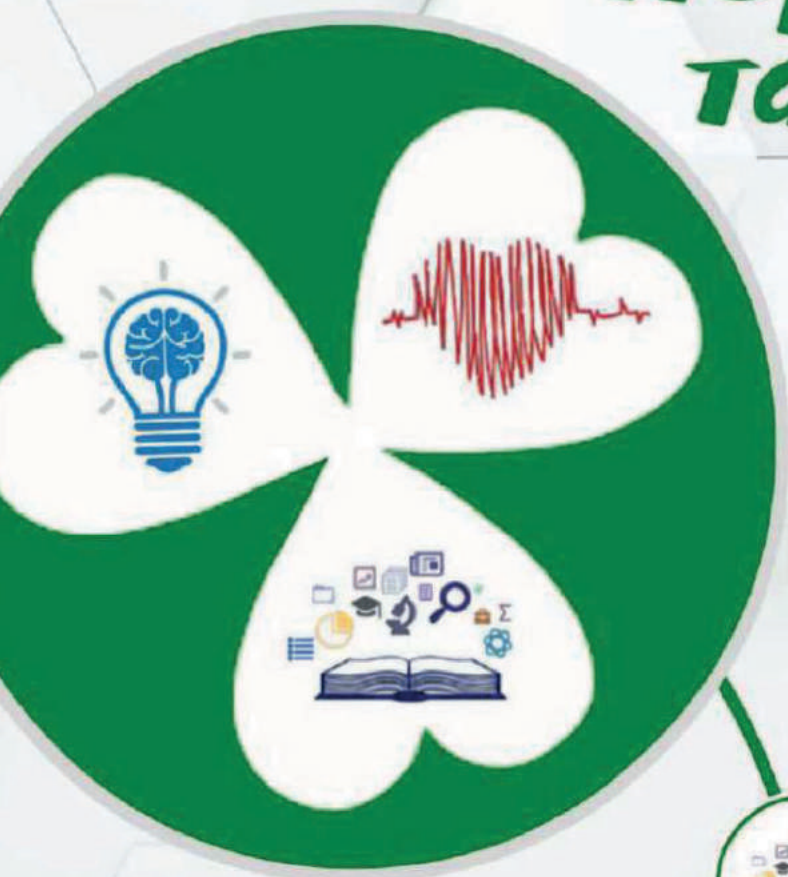

Наукові перспективи
Видавнича група

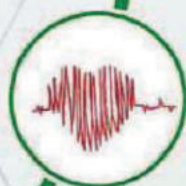
Перспективи та інновації науки

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

СЕРІЯ "МЕДИЦИНА"

№7(41)2024

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Видавнича група «Наукові перспективи»

Луганський державний медичний університет

Громадська наукова організація «Система здорового довголіття в мегаполісі»

Громадська організація «Християнська академія педагогічних наук України»

Громадська організація «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з
духовно-морального виховання»

*за сприяння КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва",
Центру дієтології Наталії Калиновської*

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

Випуск № 7(41) 2024

Київ – 2024

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Luhansk State Medical University

Public scientific organization "System of healthy longevity in the metropolis"

Public organization "Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine"

Public organization "All-Ukrainian Association of Teachers and Psychologists of
Spiritual and Moral Education"

*with the assistance of the KNP "Clinical Hospital No. 15 of the Podilsky District of Kyiv",
Nutrition Center of Natalia Kalinovska*

"Prospects and innovations of science"

(Series "Pedagogy", Series "Psychology", Series "Medicine")

Issue № 7(41) 2024

Kiev – 2024

ISSN 2786-4952 Online

УДК 001.32:1/3](477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7\(41\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7(41))

«Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)»:
журнал. 2024. № 7(41) 2024. С.1215

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021
№ 1017 журналу присвоєно категорію "Б" із психології та педагогіки**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.04.2023
№ 491 журналу присвоєно категорію "Б" із медицини: спеціальність 222**

Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 16.07.2024, № 5/7-24)

Журнал видається за підтримки КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва", Центру дієтології Наталії Калиновської.

Журнал заснований з метою розвитку наукового потенціалу та реалізації кращих традицій науки в Україні, за кордоном. Журнал висвітлює історію, теорію, механізми формування та функціонування, а, також, інноваційні питання розвитку медицини, психології, педагогіки та. Видання розраховано на науковців, викладачів, педагогів-практиків, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, здобувачів вищої освіти, громадсько-політичних діячів.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar.

Голова редакційної колегії:

**Жукова Ірина
Віталіївна**

кандидат наук з державного управління, доцент, Лауреат премії Президента України для молодих вчених, Лауреат премії Верховної Ради України молодим ученим, директор Видавничої групи «Наукові перспективи», директор громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Головний редактор: Чернуха Надія Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна).

Заступник головного редактора: Торяник Інна Іванівна - доктор медичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії вірусних інфекцій Державної установи «Інститут мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова Національної академії медичних наук України» (Харків, Україна);

Заступник головного редактора: Сіданіч Ірина Леонідівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна);

Заступник головного редактора: Жуковський Василь Миколайович — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови Національного університету "Острозька академія" (Рівне, Україна).

Редакційна колегія:

1. Бабова Ірина Костянтинівна - доктор медичних наук, професор, професор кафедри дефектології та фізичної реабілітації, ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського" (Одеса, Україна)
2. Бабчук Олена Григоріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
3. Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
4. Балахтар Катерина Сергіївна - здобувач ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053. Психологія, старший викладач кафедри іноземних мов в Національному університеті ім. О. О. Богомольця (Київ, Україна)
5. Бартенева Ірина Олександрівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
6. Біляковська Ольга Орестівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна)
7. Вадзюк Степан Нестерович - доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, почесний академік Національної академії педагогічних наук України, завідувач кафедри фізіології з основами біоетики та біобезпеки Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського України (Тернопіль, Україна)
8. Вовк Вікторія Миколаївна - кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Державного університету ім. Станіслава Сташіца в Пілі (м. Піла, Польща)
9. Гвоздзькевич Сильвія — кандидат наук, Державна професійна вища школа ім. Якуба з Парадижу в Гожуві-Великопольському (Польща)
10. Головач Наталія Василівна — кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)

11. Гречановська Олена Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету (Вінниця, Україна)
12. Гудзь Наталя Іванівна - доктор фармацевтичних наук, професор, ад'юкт кафедри фармації і екологічної хімії Опольського університету, доцент кафедри технології ліків та біофармації Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (Львів, Україна)
13. Гуменикова Тамара Рудольфівна — доктор педагогічних наук, професор, директор Придніпурської філії Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
14. Дерстуганова Наталя Вікторівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету (Запоріжжя, Україна)
15. Долгова Олена Миколаївна - кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
16. Журавльова Лариса Петрівна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Поліського національного університету (Житомир, Україна)
17. Заячківська Оксана Василівна - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
18. Інжисевська Леся Анатоліївна — кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та особистісного розвитку Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
19. Ічанська Олена Михайлівна - кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
20. Кардаш Оксана Любомирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та економічної кібернетики Навчально-наукового інституту автоматизації, кібернетики та обчислювальної техніки Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна)
21. Коваленко Олена Михайлівна - кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу профільного навчання Інституту педагогіки НАПН України (Київ, Україна)
22. Коваль Галина Миколаївна - доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри мікробіології, вірусології, епідеміології з курсом інфекційних хвороб Ужгородського національного університету (Ужгород, Україна)
23. Ковальчук Анна Сергіївна - здобувач ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053 Психологія Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
24. Корильчук Неоніла Іванівна – кандидат медичних наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини Тернопільського національного медичного університету імені І.Я.Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
25. Корнієнко Петро Сергійович - доктор юридичних наук, доцент, адвокат, заступник першого проректора по роботі з коледжами, професор кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна)
26. Кравчук Володимир Миколайович, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
27. Кравчук Людмила Степанівна - кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», завідувач кафедрою фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» (Хмельницький, Україна)
28. Крайник Григорій Сергійович - кандидат юридичних наук, доцент, доцент Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, Україна)
29. Левков Анатолій Анатолійович - кандидат медичних наук, доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Полтава, Україна)
30. Лігоцький Анатолій Олексійович — доктор педагогічних наук, професор (Київ, Україна)
31. Лисенко Дмитро Андрійович - кандидат медичних наук, доцент кафедри внутрішньої медицини №2 Вінницького національного медичного університету (Вінниця, Україна)
32. Лич (Назарук) Оксана Миколаївна - доктор психологічних наук, доцент, член-кореспондент української академії акмеології, член громадської спілки «Національна психологічна асоціація», доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
33. Макаренко Олександр Миколайович — доктор медичних наук, професор, академік Міжнародної академії освіти та науки, професор кафедри загальномедичних дисциплін Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
34. Мальцев Дмитро Валерійович кандидат медичних наук, завідувач лабораторії імунології і молекулярної біології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (Київ, Україна)
35. Марушева Олександра Анатоліївна - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри публічного управління та інформаційного менеджменту ПВНЗ Університет Новітніх Технологій (м. Київ, Україна)
36. Мельник Володимир Степанович — доктор медичних наук, професор кафедри неврології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, декан медичного факультету №1 (Київ, Україна)
37. Мігенько Богдан Орестович – кандидат медичних наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини Тернопільського національного медичного університету імені І.Я.Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
38. Мігенько Людмила Михайлівна – кандидат медичних наук, доцент кафедри внутрішньої медицини №2 Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
39. Мідельський Сергій Людвігович – професор, Академік, Президент Регіональної Академії Менеджменту (Казахстан)
40. Міхальський Томаш — доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (Польща)
41. Миргород-Карпова Валерія Валеріївна - кандидат юридичних наук, заступник директора з наукової роботи, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)
42. Мочалов Юрій Олександрович - доктор медичних наук, професор, професор кафедри хірургічної стоматології та клінічних дисциплін ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)
43. Нікульчев Микола Олександрович – доктор богословських наук, кандидат філософських наук, професор, доцент кафедри філософії НУ «ОМА» (Одеса, Одеська область, Україна)
44. Олішник Світлана Валентинівна - кандидат фармацевтичних наук, доцент, доцент кафедри аптечної технології ліків Національного фармацевтичного університету (Україна)
45. Помиткін Едуард Олександрович — доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (Київ, Україна)
46. Помиткіна Любов Віталіївна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
47. Попель Оксана Василівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та іноземної філології Одеського національного технологічного університету (Одеса, Україна)
48. Приходькіна Наталя Олексіївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
49. Прокоф'єва Марина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
50. Сирник Ярослав - доцент кафедри антропології Вроцлавського університету (Вроцлав, Польща)
51. Трушкіна Наталя Валеріївна - кандидат економічних наук, член-кореспондент Академії економічних наук України, дійсний член Центру українсько-європейського наукового співробітництва, старший науковий співробітник відділу проблем регуляторної політики та розвитку підприємництва, Інститут економіки промисловості НАН України (Київ, Україна)
52. Турчинова Ганна Володимирівна — кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)
53. Філіппова Лариса Валеріївна – доктор педагогічних наук, кандидат хімічних наук, доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри медичної біохімії та молекулярної біології Національного медичного університету імені О.О.Богомольця, (Київ, Україна)
54. Хохліна Олена Петрівна — доктор психологічних наук, професор, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
55. Чаусова Тетяна Володимирівна — кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та особистісного розвитку Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
56. Черська Марія Сергіївна - доктор медичних наук, завідувачка консультативно-діагностичним відділенням Державної Установи «Інститут ендокринології та обміну речовин НАМН України» (Київ, Україна)
57. Чумак Оксана Володимирівна - доктор економічних наук, доцент, науковий співробітник відділу статистики і аналітики вищої освіти Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики», (Київ, Україна)
58. Шевченко Валерія Геннадіївна - кандидат медичних наук, доцент кафедри хірургії #2 Одеського національного медичного університету (Одеса, Україна)
59. Яковичка Лада Савелівна — доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

- Коблик В.О.** 254
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ: МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ТА ЗАСОБІВ В НАУКОВОМУ ДОСЛІДЖЕННІ
- Коблик В.О.** 262
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗВО
- Козяр М.М., Козловський Ю.М., Білик О.С., Стечкевич Л.К.** 272
ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ОСВІТИ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ
- Комарницька Л.І., Матурін Ю.П.** 283
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ СИСТЕМ ЛІНІЙНИХ РІВНЯНЬ З ПАРАМЕТРОМ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ШКОЛЯРІВ ТА СТУДЕНТІВ ДО МАТЕМАТИЧНИХ ОЛІМПІАД
- Костючик А.Л.** 292
АНАЛІЗ ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХОВИХ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ З ОРГАНІЗАЦІЇ І ТЕХНОЛОГІЇ ВЕДЕННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
- Котик Л.І.** 303
ВИВЧЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ У КУРСІ «ГЕОГРАФІЯ»
- Куліш І.М., Зінченко А.В.** 317
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВИЧКИ КОНСТРУЮВАННЯ ЗНАНЬ ЯК НЕОБХІДНОЇ НАВИЧКИ 21-го СТОЛІТТЯ У СТУДЕНТІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
- Лупаренко С.Є.** 328
ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ПОДОЛАННЯ ДИТЯЧОЇ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ТА ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ (1920-1940 РР.)
- Марущак Є.М.** 342
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ Й ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТ. – ПОЧАТОК ХХ СТ.)
- Матковський А.О.** 355
ІННОВАТИЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ЯК ЗАПОРУКА ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
- Мірошніченко В.І.** 367
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА ЗАСАДАХ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ

УДК 373.5.02.016:[911.3:30](100)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7\(41\)-303-316](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7(41)-303-316)

Котик Любов Іванівна асистент кафедри економічної і соціальної географії імені професора Олега Шаблія, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. П. Дорошенка, 41, м. Львів, 79007, тел.: (032) 239-43-93, <https://orcid.org/0000-0001-5046-2287>

ВИВЧЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ У КУРСІ «ГЕОГРАФІЯ»

Анотація. Розкрито актуальність вивчення глобальних проблем людства у середній школі у курсі «Географія». Означено їх роль у становленні публічності географічної науки, формуванні просторового погляду на суспільні явища і процеси.

Проаналізовано внесок у вивчення глобальних проблем людства представників Римського клубу. Означено, що ними підготовлено 80 доповідей (липень 2024), які охоплюють різні напрямки людського розвитку: демографічний виклик, економічні проблеми, політичні й світоформуючі аспекти, соціокультурні виклики, кліматичні виклики і проблеми сталого розвитку тощо.

Обґрунтовано, що у географії глобальні проблеми людства розглядаються через призму розвитку людства на глобальному і макрорегіональному рівнях. Проаналізовано внесок харківської і львівської суспільно-географічних шкіл у вивчення глобальних проблем людства. Наголошено, що дослідження глобальних проблем у підручнику за редакцією В. Бакірова (2019) здійснено через призму інтерсоціальних проблем, проблем у системі «людина-суспільство» і проблем у системі «суспільство-природа». У початковому посібнику М. Книш, Л. Котик (2021) запропоновано авторську типологію глобальних проблем з виокремленням теоретичного ядра дослідження, системи демографічних, соціальних, економічних, екологічних, політичних, духовних проблем і викликів – безпека, інноваційно-інформаційний розвиток, формування планетарної цивілізації.

Аргументовано, що перехід до впровадження нової української школи та концепції «потужних знань» не можливий без вивчення тематики глобальних проблем людства.

Розкрито висвітлення тематики глобальних проблем людства у навчальній програмі для закладів загальної середньої освіти «Географія. 6-9 класи». Означено, що вивчення глобальних проблем сприяє набуттю шести з десяти означених у програмі компетентностей і розкрито у рамках двох змістових ліній – громадянська відповідальність і екологічна безпека.

Детально проаналізовано структуру розділу «Глобальні проблеми людства» у навчальній програмі, наголошено на малій кількості годин виділених для його вивчення та проблемних моментах з цим пов'язаних.

Розкрито відмінність висвітлення тематики глобальних проблем людства у модельних програмах нової української школи з природничих наук. Наголошено на відсутності цілісного розділу чи теми з вивчення глобальних проблем у модельних програмах та проаналізовано засоби подолання сформованих освітніх втрат, що пропонуються авторами-розробниками навчальних програм.

Означено, що глобальні проблеми людства формують просторове світобачення молодих людей, їхнє вивчення є запорукою до конструктивних дій у майбутньому, особливо з врахуванням українських реалій.

Ключові слова: середня школа, географія, глобальні проблеми людства, навчальні програми 6-9 клас, компетентності, програмні результати навчання.

Kotyk Liubov Ivanivna assistant Oleh Shabliy Department Economic and Social Geography Ivan Franko National University of Lviv, P. Doroshenko St., 41, Lviv, 79007, tel.: (032) 239-43-93, <https://orcid.org/0000-0001-5046-2287>

STUDYING GLOBAL ISSUES OF HUMANITY IN SECONDARY SCHOOL IN THE COURSE «GEOGRAPHY»

Abstract. The article reveals the relevance of studying global issues of humanity in secondary school in the course «Geography». Their role in the formation of the publicity of geographical science, the formation of a spatial view of social phenomena and processes is determined.

The contribution to the study of global issues of humanity by representatives of the Club of Rome is analysed. It is noted that they have prepared 80 reports (July 2024) covering various areas of human development: demographic challenges, economic problems, political and world-forming aspects, socio-cultural challenges, climate challenges and sustainable development, etc.

It is substantiated that in geography, global issues of humanity are considered through the prism of human development at the global and macro-regional levels. The contribution of Kharkiv and Lviv human-geographical schools to the study of global issues of mankind is analysed. It is noted that the study of global issues in the textbook edited by V. Bakirov (2019) is carried out through the prism of intersocietal problems, problems in the «human-society» system and problems in the «society-nature» system. In the textbook, M. Knysh, L. Kotyk (2021) propose the author's typology of global issues, highlighting the theoretical core of the study, a system of demographic, social, economic, environmental, political, spiritual problems and challenges – security, innovation and information development, and the formation of a planetary civilisation.

It is argued that the transition to the introduction of a new Ukrainian school and the concept of «powerful knowledge» is impossible without studying the topics of global issues of humanity.

The coverage of global issues of humanity in the curriculum for general secondary education institutions «Geography. Grades 6-9». It is determined that the study of global issues contributes to the acquisition of six out of ten competences specified in the programme and is disclosed within two content lines – civic responsibility and environmental safety.

The author analyses in detail the structure of the section «Global Problems of Humanity» in the curriculum, emphasising the small number of hours allocated for its study and the problematic aspects related to it.

The article reveals the difference in the coverage of global issues of humanity in the model programmes of the new Ukrainian school of natural sciences. The absence of an integral section or topic on the study of global issues in the model programmes is emphasised, and the means of overcoming the existing educational losses proposed by the authors of the curricula are analysed.

It is noted that global issues of humanity form the spatial worldview of young people, and their study is the key to constructive action in the future, especially taking into account Ukrainian realities.

Keywords: secondary school, geography, global issues of humanity, curricula for grades 6-9, competences, programme learning outcomes.

Постановка проблеми. Світ у 20-х роках ХХІ ст. перебуває на межі початку ІІІ світової війни. Це суттєво контрастує з риторикою виступів політиків глобальних держав і закликів лідерів-думок нульових років ХХІ ст., де домінували кліматичні й народонаселенські наративи та заклики до сталого розвитку. Маятник викликів людства одномоментно змістився від соціально-економічних проблем до безпеково-цивілізаційних та означив розгубленість і неготовність спільнот до прийняття долевірішальних рішень. Тематика глобальних проблем людства (ГПЛ) набуло нового прочитання з акцентом на безпеку, недопущення війни, яка потіснила проблеми сталого розвитку і кліматичних викликів. Головну роль у цьому відіграла російсько-українська війна, активна фаза якої розпочалася 24 лютого 2022 р. Не оминула ця трансформація і середню освіту України, де змістові нововведення пов'язані з впровадженням в освітній процес засад і методик нової української школи (НУШ) поєднуються з викликами провадження освітнього процесу в умовах воєнного стану, тим самим змістово і за формою локалізуючи розв'язання глобальних проблем людства на прикладі конкретних поселень і спільнот. Дослідження вивчення у середній школі ГПЛ у курсах просторово-світознавчого спрямування, до яких відноситься географія є на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. ГПЛ – комплекс проблем і ситуацій, які торкаються життєвих інтересів усіх народів світу та вимагають

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 7(41) 2024

для розв'язання колективних зусиль світової громадськості (екологічні проблеми, гонка озброєння, хвороби тощо); вони стосуються як поверхні землі, так і Світового океану, атмосфери планети, навколосемного космічного простору [6; 7, с. 38].

ГПЛ понад п'ятдесят років активно досліджуються науковою спільнотою. Найбільший внесок у їхнє вивчення зробили глобалісти, футурологи-економісти об'єднані (1968) у рамках Римського клубу [18]. Під їхньою егідою за період 1972 р. – липень 2024 р. підготовлено 80 доповідей [18], які охоплюють різносторонню тематику людського розвитку:

- демографічний виклик – «The Limits to Growth» (1972), «Limits and Beyond: 50 years on from the Limits to Growth, what did We Learn and what's Next?» (2022) та ін.;

- економічні проблеми – «Energy, the Countdown» (1978), «Factor Four: Doubling Wealth, Halving Resource Use» (1997), «Limits to Privatization» (2005), «Factor Five: Transforming the Global Economy Through 80% Improvements in Resource Productivity» (2009), «From Financing change to Changing Finance» (2023), «Inclusive AI for a Better Future» (2023) та ін.;

- політичні й світоформуючі аспекти глобального і макрорегіонального масштабу – «Reshaping the International Order» (1976), «Road Maps to the Future» (1980), «Im Netz – Die Hypnotisierte Gesellschaft» (1999), «Anchoring Transformation: Policy Anchors for Ensuring a new European Social-Economic Paradigm» (2021), «Enduring Peace in the Anthropocene» (2024), «From European Political Party Manifestos to European Policymaking – A Systems Lens» (2024) та ін.;

- соціо-культурні виклики – «No Limits to Learning» (1979), «The Limits of Social Cohesion: Conflict Mediation in Pluralist Societies» (1998), «Menschlichkeit Gewinnt» (2000), «The Double Helix of Learning and Work» (2003), «The long road to a Social Dividendty» (2022) та ін.;

- кліматичні виклики і проблеми сталого розвитку – «A Finer Future» (2018), «The Planetary Emergency Plan» (2019), «Ecological Civilization: From Emergency to Emergence» (2021), «Earth for All – A Survival Guide for Humanity» (2022), «A Living Systems Approach to Achieving Global Equity for a Healthy Planet» (2022), «Earth4All: Austria» (2024) та ін.

У географії ГПЛ розглядаються через призму розвитку людства на глобальному й макрорегіональних рівнях у руслі суспільно-географічних та природно-географічних досліджень. У цих дослідженнях акцент робиться на виокремлення просторових аспектів поширення ГПЛ, врахування властивостей території та її функцій, що зумовлюють тенденцію перебігу ГПЛ і їхнє виникнення, виділення центрів й ареалів прояву ГПЛ, просторового моделювання змін довкілля, а особливо ойкумени під дією впливу ГПЛ – «Global Population: History, Geopolitics, and Life on Earth» (A. Bashford, 2014), «The Atlas of the Real World: Mapping the Way We Live» (D. Dorling, M. Newman, A. Barford, 2010) та ін.

У суспільній географії України тематика ГПЛ присутня у дослідженнях вчених Харківської, Київської, Львівської наукових шкіл. Зокрема, у підручнику за редакцією В. Бакірова «Глобальні проблеми сучасності» (2019) [4] проаналізовано глобалізацію як головну проблему розвитку суспільства, означено об'єктивні передумови виникнення ГПЛ та чинники їхнього загострення, розкрито ГПЛ як систему і проаналізовано підходи до класифікації ГПЛ, розкрито просторові аспекти поширення ГПЛ через призму інтерсоціальних проблем (роззброєння, військові конфлікти, цивілізаційні виклики, міжнародний тероризм і злочинність, наркобізнес, відсталість слаборозвинених країн, світова заборгованість, міжнародна міграція), проблем у системі «людина-суспільство» (демографічна, розвитку охорони здоров'я, освіти й культури, конфесійні конфлікти, етнічні проблеми і проблеми трайбалізму) і проблем у системі «суспільство-природа» (забруднення довкілля, кліматичні виклики, водогосподарська проблема, використання та охорони земельних ресурсів, продовольча, енергетична проблема, раціонального освоєння Світового океану та ін.), окреслено підходи до планетарного і національного рівня вирішення ГПЛ [4].

У навчальному посібнику М. Книш, Л. Котик «Глобальні проблеми людства» (2021) [7] спрямованому на підготовку здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) розкрито наукові підходи до означення та класифікації ГПЛ, детально проаналізовано тематику ГПЛ у доповідях провідних вчених світу з акцентом на доповіді представників Римського клубу, розкрито сутність та просторові аспекти прояву й перебігу ГПЛ: збереження миру, демографічна з аналізом концепцій демографічного переходу і демографічної безпеки, міграції і біженців, збереження здоров'я населення, урбанізації, наркоманії і злочинності, сировинна, енергетична, продовольча, сталого розвитку, тероризму, формування нового світового порядку [7, с. 14-21]. Авторами укладено та обґрунтовано концептуальну схему типології ГПЛ, з виділенням теоретичного ядра дослідження ГПЛ, систем проблем – демогеографічні, соціальні, економічні, екологічні, політичні, духовні і глобальних викликів – безпека, інноваційно-інформаційні, формування планетарної цивілізації [6; 7, с. 39]. У рамках навчального посібника, майбутнім вчителям географії закладів середньої освіти для опрацювання запропоновано теми, які продовжують і доповнюють лекційну частину та подані для вивчення у шкільних підручниках з географії [3, 8, 12, 14]: глобальна проблема війни і миру, глобальна проблема урбанізації, проблема збереження здоров'я населення, глобальна енергетична проблема, глобальна екологічна проблема [7, с. 30-104].

Аналіз розкриття глобальної проблеми війни і миру у навчальних підручниках з географії для середньої школи (9 клас) та обґрунтування доцільності використання відкритих інформаційних ресурсів з цієї тематики в навчальному процесі здійснено у статті А. Гриців, Л. Котик (2024) [5].

Важливість вивчення ГПЛ при формуванні публічного іміджу географії означили Д. Мальчикова, К. Мезенцев (2022): «залучення географів до управлінської діяльності, їхній внесок у вирішення глобальних проблем сучасності і участь у досягненні Глобальних цілей формують публічний імідж географії» [11, с. 54]. Учені розмислюючи про трансформацію географічної освіти наголосили на важливості: «впровадження в освітній процес таких підходів до навчання, які стимулюватимуть зацікавленість актуальними місцевими, регіональними, міжнародними проблемами, і, як наслідок, створюють фундамент прийняття рішень на основі розуміння геопростору та взаємозв'язків у ньому» [11, с. 61].

Опосередковано, увага вивченню ГПЛ приділена в «International Chapter on Geographical education» (2016) [16]. Хоча Хартія націлена на означення важливості географії, як навчального предмету у середній школі й актуалізацію проблем вивчення географії у країнах світу, вона наскрізно проникнута проблемами сталого розвитку, відповідальності людства перед довкіллям та необхідності збереження природного і культурного різноманіття: «Відкриваючи можливості для захоплення красою Землі і могутністю сил, які сформували її лик, а також для пізнання оригінальних способів, завдяки яким народи світу адаптуються до різних умов довкілля, навчання географії допомагає людям зрозуміти та усвідомити, як саме утворюються ландшафти, яким чином взаємодіють люди і довкілля, які наслідки наших повсякденних просторових рішень, яка причина природної різноманітності і пов'язаної з нею мозаїки культур і суспільств» [16]. У Хартії подано перелік ГПЛ – суспільних закликів: «Географічний погляд дозволяє поглибити розуміння багатьох сучасних викликів, таких як зміна клімату, продовольча безпека, пошук нових джерел енергії, нераціональне використання природних ресурсів і урбанізація» [16]; означено роль географії у їх розв'язанні: «Географічна освіта повинна вносити унікальний вклад в усвідомлення людьми найважливіших глобальних перспектив» [16]; ідентифіковано географію, як науку яка: «... сфокусована на вивчення як глобальних і локальних проблем і явищ, так і взаємозв'язків між ними, ..., вивчає явища і проблеми, які мають яскраво виражену географічну складову, наприклад, природні катастрофи, зміни клімату, енергозабезпечення, міграцію, землекористування, урбанізацію, бідність і територіальну ідентичність» [16].

Мета статті. Проаналізувати зміст, обсяг та форму розкриття тем з ГПЛ у середній школі у навчальних програмах «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Роль вивчення ГПЛ у курсі «Географія» зростає у зв'язку з загальними трансформаційними змінами системи освіти у середній школі. В українських реаліях це перехід до НУШ, що за дослідженнями І. Кравцової (2021), на жаль відображено у поданні в Державному стандарті базової середньої освіти «значно вужчого змісту сучасної географічної

науки» [9, с. 24] і, за М. Лаврук (2022), впровадження «нових концептуального-методичних тенденцій у світовій шкільній географії» [10, с. 126]. Однією з таких концепцій є набуття «потужних знань», які «пов'язані з новим способом мислення, якого має навчити школа» [10, с. 126]. Одними із складових змісту потужних географічних знань (за А. Maude, 2018) є «знання, які дають учням потужні способи аналізу, пояснення та розуміння; знання, які дають змогу молоді стежити за дискусіями з важливих місцевих, національних та глобальних проблем та брати участь у них; пізнання світу» [17]. Як зазначає М. Лаврук: «ідею географічних знань, які спонукають до географічного критичного мислення і є в такий спосіб потужними, вже відображено у навчальних програмах в Англії, Австралії, Фінляндії» [10, с. 128]. На наш погляд, вивчення у школі ГПЛ є прикладом набуття учнями потужних географічних знань, що критично важливо у рамках формування їхнього світосприйняття і культури навчання впродовж усього життя, набуття навички соціокультурної толерантності, професійної гнучкості, відкритості до змін.

У «Навчальній програмі для закладів загальної середньої освіти «Географія», 6-9 класи» (2022) [2] змістово наскрізно подана тематика ГПЛ. Зокрема, у компетентнісному потенціалі предмета тематика ГПЛ означена у розрізі шести з десяти компетентностей і розкрита через набуття відповідних умінь і ставлень:

➤ основні компетентності у природничих науках і технологіях. Уміння «пояснювати явища в живій природі, використовуючи наукове мислення, самостійно чи в групі досліджувати живу природу, аналізувати і визначати проблеми довкілля; оцінювати значення географії для сталого розвитку та розв'язання глобальних проблем» [2, с. 3]; ставлення «відповідальність за ощадне використання природних ресурсів, екологічний стан у місцевій громаді, в Україні та світі; готовність до розв'язання проблем, пов'язаних зі станом довкілля» [2, с. 3];

➤ інформаційно-цифрова компетентність. Уміння: «використовувати сучасні цифрові технології і пристрої для спостереження за довкіллям, явищами і процесами в суспільстві і живій природі; шукати, обробляти і зберігати інформацію географічного характеру, критично оцінювати її» [2, с. 3];

➤ уміння вчитися впродовж життя. Ставлення: «допитливість і спостережливість, готовність до інновацій» [2, с. 4];

➤ ініціативність і підприємливість. Ставлення: «відповідальність за ухвалення виважених рішень щодо діяльності в довкіллі, під час реалізації проектів і дослідницьких завдань» [2, с. 4];

➤ обізнаність та самовираженість у сфері культури. Ставлення: «розуміння гармонійної взаємодії людини і природи» [2, с. 5];

➤ екологічна грамотність і здорове життя. Уміння: «... оцінювати значення географічної науки для збереження добробуту людства», ставлення «усвідомлення важливості ощадного природокористування» [2, с. 5].

В основних завданнях шкільної географії, зазначених у програмі [2] тематика ГПЛ означена у розрізі: «формування здатності і готовності до використання географічних знань і вмінь у повсякденному житті для соціально відповідальної поведінки у навколишньому середовищі, його збереження, адаптації до умов проживання на певній території; самостійного оцінювання рівня впливу людини на природу, безпеки довкілля як сфери життєдіяльності людини; виховання екологічної культури, національної свідомості та почуття патріотизму, толерантного ставлення до інших народів, поваги до природних і культурних цінностей різних регіонів і країн світу» [2, с. 6].

З чотирьох наскрізних змістових ліній, сформованих для вивчення у курсі «Географія» 6-9 класів [2], проблематика ГПЛ найповніше розкрита у двох змістових лініях:

➤ «екологічна безпека та сталий розвиток» – націлена на «формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, щоб вони зберігали і захищали довкілля і усвідомлювали сталий розвиток, були готові брати участь у вирішенні питань довкілля і розвитку суспільства» [2, с. 10];

➤ «громадянська відповідальність» – орієнтована на «формування відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, а також важливість національної ініціативи; спирається у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку держави» [2, с. 11].

У навчальній програмі [2], як окремий підрозділ тематика ГПЛ подається у 9 класі «Україна і світове господарство» у розділі V. «Глобальні проблеми людства» [2, с. 73]. На розділ у календарному плануванні переважно виділяють 4 год [1], що становить 7,7 % навчальних годин географії у 9 класі. Розділ є завершальним у 9 класі у курсі «Географія», його вивченню передують засвоєння учнями матеріалів великих розділів «Національна економіка та світове господарство» (10 год), «Первинний сектор господарства» (11 год), «Вторинний сектор господарства» (14 год), «Третинний сектор господарства» (10 год). Дисбаланс розподілу годин між розділами і те, що тематика ГПЛ вивчається заледве не по «залишковому принципу» створює виклик з набуття учнями належного рівня компетентностей враховуючи те, що ГПЛ є визначальними у формуванні сучасного світогляду молодої людини, професійної спрямованості, ціннісно-пізнавальних орієнтирів діяльності.

За результатами вивчення розділу учні мають набути результатів навчально-пізнавальної діяльності [2, с. 73-74]:

➤ знаннєвий компонент – називати ГПЛ, характеризувати їхнє просторове поширення та прояв в Україні, розуміти базові положення концепції сталого розвитку;

➤ діяльнісний компонент – аналізувати сутність і причини виникнення ГПЛ, працювати з картою, зокрема показувати держави, які мають або

потенційно можуть мати ядерну зброю, держави, на території яких відбулися глобальні екологічні катастрофи та локалізувати місця їх зосередження;

➤ ціннісний компонент – оцінювати вплив ГПЛ на окремі країни, макрорегіони, території локального масштабу, напрацьовувати та обґрунтовувати напрямки розв'язання ГПЛ, залучати світову спільноту до їхнього вирішення.

З-поміж значного переліку ГПЛ у шкільному курсі «Географія» у 9 класі увагу зосереджено на вивчення просторових аспектів виникнення і поширення таких проблем: війни і миру, тероризму, екологічної, сировинної і енергетичної, демографічної, продовольчої, подолання відставання країн, що розвиваються. Ці проблеми по-різному розкриті і представлені у підручниках з географії [3, 8, 12, 14], проілюстровані картографічними, табличними, графічними матеріалами, що зумовлює відмінність у засвоєні учнями теми ГПЛ, що підтверджують результати ЗНО, НМТ та повсякденна обізнаність підлітків з тематикою ГПЛ [15].

У межах вивчення тем розділу передбачено виконання дослідження націленого на виявлення «прояву ГПЛ у своєму регіоні» [2, с. 75], що робить тематику ГПЛ соціальноорієнтованою і відповідальною, спрямованою на консолідацію громади за місцем проживання учнів.

Окремі аспекти вивчення ГПЛ представлені в інших темах навчальної програми. Наприклад, при вивченні теми «Світове господарство» учні знайомляться з типізацією країн за рівнем економічного розвитку, а власне типом країн, що розвиваються і їхніми головними особливостями; вивчають аспекти глобалізації та її прояву на світовий розвиток, що безпосередньо пов'язано з виникненням ГПЛ і їхнім просторовим поширенням. При опрацюванні теми «Сільське господарство» здобувачі середньої освіти мають змогу ознайомитися з «роллю природних чинників у розвитку і розміщенні аграрного виробництва» [2, с. 62] і проблемами землезабезпеченості, що безпосередньо стосуються продовольчої ГПЛ.

Знайомлячись із темою «Добувна промисловість» учні вивчають «найбільші в світі басейни й країни за видобутком кам'яного вугілля, нафти й природного газу» [2, с. 64], а відповідно формують знаннєву базу для розпрацювання теми сировинна і енергетична ГПЛ.

Вивчаючи тему «Фінансові послуги. Комп'ютерне програмування» [2, с. 72-73] здобувачі освіти досліджують просторові особливості розміщення світових центрів банківсько-фінансової діяльності, вплив глобалізації на локалізацію фінансових установ та формують бачення про просторові аспекти фінансового світоустрою сьогодення і перспектив його трансформації у ближчому майбутньому, що є аспектом ГПЛ нового світового порядку.

Дещо відмінне є подання тематики ГПЛ у модельних навчальних програмах розроблених у контексті впровадження НУШ. Наприклад у «Модельній навчальній програмі «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої

освіти» (2022) авторства С. Запотоцького та великого колективу авторів [13] тематика ГПЛ не розглядається в окремому розділі чи навіть темі. Викликом є те, що у пояснювальній записні програми зазначено: «Навчання має надати учням знання про різноманітні місця, людей, ресурси, природне і людське середовище, а також глибоке розуміння основних фізичних і суспільних процесів на Землі» [13, с. 2], що не можна досягнути без вивчення ГПЛ. Означено у програмі і набуття здобувачами екологічної компетентності: «відповідально та ощадно використовувати природні ресурси; усвідомлювати наслідки, пов'язані зі станом довкілля; оцінювати власні дії у природі з позиції безпеки» [13, с. 4], що також потребує розгляду екологічних ГПЛ. Водночас, побудова структури курсу на принципі пізнання «навчання через діяльність» [13, с. 5] дає змогу у розрізі різних тем частково компенсувати втрачені знання та компетентності з вивчення ГПЛ. Так, за пропозицією авторів, під час вивчення теми «Гідросфера» (6 клас) при роботі у групі для розв'язання проблем, учням запропоновано тему «Які зміни відбудуться на нашій планеті у випадку танення льодовиків Гренландії і Антарктиди?» [13, с. 14], що безпосередньо відсилає до тематики ГПЛ – екологічна проблема, проблема кліматичних змін, сталого розвитку тощо. Доповнює цю тематику запропонована екскурсія «Екологічні проблеми водойм моєї місцевості» [13, с. 14], яка через власне дослідження і візуальне спостереження дає змогу осмислити виклики ГПЛ водокористування і доступу до прісної води на глобальному рівні.

У 7 класі при вивченні теми «Клімат» учні знайомляться з глобальними змінами клімату, опосередковано дискутують про ГПЛ кліматичні зміни. Її засвоєння, за задумом авторів, передбачає роботу у групі на тему: «10 кроків для протидії зміні клімату / Як змінюється світ через глобальні зміни клімату?» [13, с. 18], що дає змогу учням набути навички критичного мислення та проектної діяльності у руслі розв'язання ГПЛ.

Опрацьовуючи розділ «Природа материків» у 7 класі учні ознайомлюються з особливостями розселення населення, аналізують виклики екологічних проблем, тим самим поглиблюють засвоєння тематики екологічної ГПЛ на макрорегіональному рівні. Доцільно доповнити цей розділ тематикою демографічних викликів, зокрема ГПЛ народонаселення.

У 8 класі, теми якого розкривають просторові особливості України, тематика ГПЛ присутня опосередковано. Наприклад, при вивченні теми «Рослинність і тваринний світ України» здобувачі освіти опрацьовують матеріал з «захисту та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню» [13, с. 36], що є у руслі екологічної ГПЛ, зокрема збереження біотичного різноманіття. У темі «Політична карта світу» [13, с. 41] – вивчають збройні конфлікти за територію і ресурси, що є складовою ГПЛ війни і миру.

У 9 класі у розділі «Населення України і світу» передбачено засвоєння здобувачами освіти знань про демографічну і міграційну політику, а вони є

складовими демогеографічної ГПЛ. Для засвоєння цієї теми автори навчальної програми пропонують проєктну діяльність на тему: «Як поліпшити демографічну ситуацію у своїй місцевості» [13, с. 42], що є прикладом розв'язання ГПЛ на локальному рівні. Аналогічно запропонована робота у групі на тему: «Великі та малі міста: проблеми і способи їх вирішення» [13, с. 43] є прикладом пошуків шляхів розв'язання ГПЛ урбанізація.

Вивчення теми «Просторова організація виробництва третинного сектора економіки» [13, с. 49] передбачає засвоєння здобувачами освіти інформації про «створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям» [13, с. 50], що є відсилкою до ГПЛ розвитку і подавання відставання країн, що розвиваються тощо.

Висновки. ГПЛ – це виклики, які стосуються усіх людей на Земній поверхні та вимагають для свого конструктивного вирішення консолідації зусиль держав, міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій, провідних мислителів світу та лідерів думок і конкретних мешканців локальних територій. Вони охоплюють широкий спектр проблем різної гостроти, важливості, означеності та ідентифікації – від народонаселенської, біженців і урбанізації до сировинної, енергетичної, продовольчої, від війни і миру та тероризму до штучного інтелекту, освоєння Світового океану і навколосезонного простору тощо. Усі без виключення ГПЛ або глобальні виклики (радіше стосується до освоєння Світового океану, освоєння Космосу, інтеграція штучного інтелекту тощо) є наслідком інтенсифікації людської життєдіяльності спричиненою глобалізацією та формуванням планетарної людської цивілізації нового типу і світогляду, відмінного від інерційного традиційного соціо-культурно-релігійно-міграційного світогляду індустріальної епохи.

У середній школі ГПЛ найповніше вивчаються у курсі «Географія», де їхнє засвоєння дає змогу здобувачам освіти набути екологічної компетентності і компетентності громадянської відповідальності.

За традиційною програмою підготовки здобувачів освіти у середній школі, у 9-му класі вивчення ГПЛ представлено в стислому за обсягом, але широкому за змістом, завершальному однойменному розділі у курсі «Географія». Тут учням запропоновано ознайомитися з передумовами виникнення та просторовими особливостями поширення найважливіших ГПЛ: війна і мир, демографічна, продовольча, енергетична, сировинна, подолання відставання країн, що розвиваються, сталого розвитку, тощо.

Занепокоєння викликає малий обсяг часу виділений у навчальній програмі на засвоєння тематичного розділу (4 год), який формує світобачення молодих людей, визначає спонуки до їхніх дій у майбутньому, особливо з врахуванням українського сьогодення. Враховуючи, що розділ є завершальний, часто його глибинним розпрацюванням нехтують, через брак часу у навчальному процесі про що свідчить низьке володіння знаннями про ГПЛ в

середовищі молодих людей держави [15]. Ці освітні втрати можливо компенсувати тематичними екскурсіями, де здобувачі освіти на прикладі власної громади можуть розмислити про розв'язання ГПЛ на локальному рівні.

Ще складніша ситуація з висвітлення тематики ГПЛ у модельних програмах НУШ з природничих наук. У напрацьованих програмах вивчення ГПЛ не винесено в окремий розділ чи тему, хоча про їхню актуальність означено у загальних завданнях курсу «Географія». Тематика ГПЛ розпорошена впродовж усіх років навчання у середній школі (6-9 класи), представлена окремими незначними аспектами у розрізі тем – екологічні проблеми Африки, територіальні конфлікти в Європі тощо. Це не дає змогу у здобувача освіти сформуванню цілісної картини просторового поширення ГПЛ як і розуміння сутності ГПЛ як виклику для майбутнього розвитку людства. Пропагування у програмі принципу навчання через діяльність, а також популяризація методу групової праці, дає змогу частково компенсувати загальні втрати розчинення тематики ГПЛ через проєктну діяльність націлену на розв'язання проблем на рівні громади, тим самим інтерпретуючи гостроту і перебіг ГПЛ на локальному рівні.

Подальших досліджень потребують проблеми представлення тематики ГПЛ у шкільних підручниках й атласах з географії укладених за новими модельними програмами НУШ.

Література:

1. Всеукраїнська школа онлайн. Географія. Глобальні проблеми війни і миру та тероризму. <http://surl.li/hdtvd>.
2. Географія 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти, 2022. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>
3. Гільберт Т. Г. та ін. Географія: підручник для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: УОВЦ «Оріон», 2017. 288 с.
4. Глобальні проблеми сучасності: підручник / за ред В.С. Бакірова. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. 632 с.
5. Гриців А., Котик Л. Вивчення глобальної проблеми війни і миру в середній школі у курсі «Географія» / Реалії, проблеми, перспективи розвитку географії, географічної освіти, екології, туризму та сфери гостинності в Україні: матеріали конф. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2024. С. 179-183.
6. Книш М.М., Котик Л.І. Актуальні наукові підходи до трактування глобальних проблем // Grail of Science. 2022. №20. С. 271-276. DOI:10.36074/grail-of-science. 17.06.2022.055.
7. Книш М, Котик Л. Глобальні проблеми людства: навч. посібник. Львів: Простір-М, 2021. 130 с.
8. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Географія: підручник для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2017. 288 с.
9. Кравцова І. Географія в контексті Нової української школи // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2021. № 33. С. 24-29. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2021-33-03>.
10. Лаврук М. Концепція потужних знань і географічна освіта у новій українській школі // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2022. № 36. С. 124-133. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2022.36.11559>.

11. Мальчикова Д.С., Мезенцев К.В. Публічний імідж географії в контексті трансформації стандартів базової середньої освіти: досвід України і світу // Укр. геогр. журн. 2022. №1. С. 53-63. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.01.053>.
12. Масляк П.О., Капіруліна С.Л. Географія для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням географії: підручник для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків: Ранок, 2017. 240 с.
13. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / С. Запотоцький та ін. 2022. 53 с. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/863/86384/Geografiya_6-9_kl_Zapotockij_S_P__ta_in_.pdf.
14. Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш., Довгань А.І. Географія: підручник для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Генеза, 2017. 272 с.
15. Четверть підлітків майже нічого не знають про глобальні проблеми людства — PISA, 2021. <https://nus.org.ua/news/chvert-pidlitkiv-majzhe-nichogo-ne-znayut-pro-globalni-problemy-lyudstva-pisa>.
16. International Chapter on Geographical education. 2016. https://www.igu-cge.org/wp-content/uploads/2019/03/IGU_2016_eng_ver25Feb2019.pdf.
17. Maude A. Geography and powerful knowledge: a contribution to the debate. International Research in Geographical and Environmental Education. 2018. 27(2). 179-190. DOI: 10.1080/10382046.2017.1320899.
18. The Club of Rome. <https://www.clubofrome.org>

References:

1. Vseukrainska shkola onlain. Heohrafiia. Hlobalni problemy viiny i myru ta teroryzmu [All-Ukrainian school online. Geography. Global issues of war and peace and terrorism]. Retrieved from <http://surl.li/hdtvd>. [in Ukrainian].
2. Heohrafiia 6-9 klasy. Navchalna prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity (2022) [Geography: grades 6-9. Curriculum for general secondary education institutions]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>. [in Ukrainian].
3. Hilbert, T. H. ta in. (2017). Heohrafiia: pidruchnyk dlia 9-ho kl. zahalnoosvit. navch. Zakl [Geography: a textbook for the 9th grade of secondary schools.]. Kyiv: UOVTs «Orion», 288. [in Ukrainian].
4. Hlobalni problemy suchasnosti: pidruchnyk (2019). [Global issues of our time: a textbook] / za red V.S. Bakirova. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina. 632. [in Ukrainian].
5. Hrytsiv, A., Kotyk, L. (2024). Vyvchennia hlobalnoi problemy viiny i myru v serednii shkoli u kursi «Heohrafiia» [Studying the global issues of war and peace in secondary school in the course «Geography»]. *Realii, problemy, perspektyvy rozvytku heohrafii, heohrafichnoi osvity, ekolohii, turyzmu ta sfery hostynnosti v Ukraini: materialy konf.* Lviv: LNU im. I. Franka. 179-183. [in Ukrainian].
6. Knysh, M.M., Kotyk, L.I. (2022). Aktualni naukovi pidkhody do traktuvannia hlobalnykh problem [Current scientific approaches to the interpretation of global issues]. *Grail of Science*. #20. 271-276. DOI:10.36074/grail-of-science.17.06.2022.055. [in Ukrainian].
7. Knysh, M., Kotyk, L. (2021). Hlobalni problemy liudstva: navch. posibnyk [Global issues of humanity: a textbook]. Lviv: Prostir-M, 130. [in Ukrainian].
8. Kobernik, S.H., Kovalenko, R.R. (2017). Heohrafiia: pidruchnyk dlia 9-ho kl. zahalnoosvit. navch. Zakl [Geography: a textbook for the 9th grade of secondary schools.]. Kamianets-Podilskiy: Abetka, 288. [in Ukrainian].
9. Kravtsova, I. (2021). Heohrafiia v konteksti Novoi ukrainskoi shkoly [Geography in the Context of the New Ukrainian School]. *Problemy bezperervnoi heohrafichnoi osvity i kartohrafii*. #33. 24-29. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2021-33-03>. [in Ukrainian].

10. Lavruk, M. (2022). Kontsepsiia potuzhnykh znan i heohrafichna osvita u novii ukrainskii shkoli [The Concept of Powerful Knowledge and Geographical Education in the New Ukrainian School]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia pedahohichna.* # 36. 124-133. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2022.36.11559>. [in Ukrainian].

11. Malchukova, D.S., Mezentsev, K.V. (2022). Publichnyi imidzh heohrafii v konteksti transformatsii standartiv bazovoi serednoi osvity: dosvid Ukrainy i svitu [Public Image of Geography in the Context of Basic Secondary Education Standards Transformation: Ukrainian and World Experience]. *Ukr. heohr. zhurn.* 2022. №1. S. 53-63. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.01.053>. [in Ukrainian].

12. Masliak, P.O., Kaporulina, S.L. (2017). Heohrafiia dlia zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv z pohyblenym vyvchenniam heohrafii: pidruchnyk dlia 9-ho kl. zahalnoosvit. navch. zakl. [Geography for general educational institutions with in-depth study of geography: textbook for 9th grade of general educational institutions]. Kharkiv: Ranok, 240. [in Ukrainian].

13. Modelna navchalna prohrama «Heohrafiia. 6-9 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity (2022). [Model curriculum "Geography. Grades 6-9" for general secondary education institutions] / S. Zapototskyi ta in. 53. Retrieved from https://osvita.ua/doc/files/news/863/86384/Geografiya_6-9_kl_Zapotockij_S_P__ta_in_.pdf. [in Ukrainian].

14. Pestushko, V.Iu., Uvarova, H.Sh., Dovhan, A.I. (2017). Heohrafiia: pidruchnyk dlia 9-ho kl. zahalnoosvit. navch. Zakl [Geography: a textbook for the 9th grade of secondary schools]. Kyiv: Heneza, 272. [in Ukrainian].

15. Chvert pidlitkiv maizhe nichoho ne znaiut pro hlobalni problemy liudstva — PISA (2021) [A quarter of adolescents know almost nothing about global issues - PISA]. Retrieved from <https://nus.org.ua/news/chvert-pidlitkiv-majzhe-nichogo-ne-znayut-pro-globalni-problemy-lyudstva-pisa>.

16. International Chapter on Geographical education (2016). Retrieved from https://www.igu-cge.org/wp-content/uploads/2019/03/IGU_2016_eng_ver25Feb2019.pdf.

17. Maude, A. (2018). Geography and powerful knowledge: a contribution to the debate. *International Research in Geographical and Environmental Education.* 27(2). 179-190. DOI: 10.1080/10382046.2017.1320899

18. The Club of Rome. Retrieved from <https://www.clubofrome.org>

Журнал

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

Випуск № 7(41) 2024

Формат 60x90/8. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman.

Ум. друк. арк. 8,2.

Видавець:

Громадська наукова організація «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» Свідоцтво серія ДК №4957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.